

med devrinde Taberistan Hârizmşahlar'a bağlandı.

Moğol istilâsı sırasında Esterâbâd ve Âmül gibi şehirler tahribata mâruz kaldıysa da Taberistan dağlık ve ormanlık yapısından dolayı istilâyı en hafif atlatan eyaletlerden biri oldu. Taberistan'ın doğusunda bulunan Esterâbâd ve çevresi, İlhanlılar zamanında Horasan'da ikamet eden şehzadelerin başlıca kışlık merkezlerinden biri durumundaydı. Bu devirde eyaletin vergi gelirleri Horasan eyaleti içerisinde hesaplanıyordu. Taberistan için Mâzenderan adının bu dönemde yaygınlık kazandığı görülmektedir. VIII. (XIV.) yüzyıl coğrafyacılarından Hamdullah el-Müstevfî, Mâzenderan adını kullanmakla birlikte zaman zaman Taberistan'ı da zikretmiştir (*Nüzhetü'l-kulûb*, s. 159-161, 348, 366). İsim değişikliği resmî kayıtlara da yansımıştır. Nitekim Abdullah b. Muhammed b. Kiyâ el-Mâzenderânî *Risâle-i Felekiyye* adlı eserinde 750 (1349-50) yılına ait bir bütçede bölgeyi Mâzenderan adıyla zikretmiştir. Söz konusu bütçede Mâzenderan 237 tümen (2.370.000 dinar) vergi gelirin sahibi. Bölge, İlhanlılar'ın yıkılmasından sonra Şii Mar'aşiler'den Seyyid Kıvâmüddin'in eline geçti. Mar'aşiler döneminde Âmül ve Sâriye'nin etrafı hendekle çevrildiği gibi bölgenin imarına önem verildi. Güçlü bir orduyla bölgeye giren Timur, Mar'aşiler'i mağlûp ederek burayı itaat altına aldı (794/1392) ve Mar'aşiler'i Mâverâünnehir'e sürgüne gönderdi (*Zahîrüddîn-i Mar'aşî*, s. 233-234). Taberistan 909 (1504) yılında Safevîler'in eline geçti. I. Abbas zamanında Esterâbâd'dan Sâriye ve Âmül'e inşa edilen yol bölgede her mevsimde ulaşımı sağladı. 1294'te (1877) Âmül şehrini Elburz dağları üzerinden Tahran'a bağlayan bir yol daha yapıldı.

Günümüzde 23.756 km² yüzölçümüne sahip Mâzenderan idarî bölgesinin (Ostân-ı Mâzenderân) nüfusu 2006 yılı sayımında 2.833.000 olarak tesbit edilmiştir. Merkezi Sâriye olan idarî bölgenin diğer önemli şehirleri Bâbü'l (eski adı: Bâr-fürûş), Âmül, Kâimşehr ve Tonkabun'dur. Yoğun ormanlarla kaplı olan bölgede halkın başlıca geçim kaynağı ormancılık, hayvancılık, ziraat, balıkçılık ve avcılıktır. Ziraata elverişli yerlerde başta pirinç olmak üzere ipek, keten, kenevir, narenciye ve bol miktarda meyve yetiştirilir. Burada halı dokumacılığı da yaygındır. Özel coğrafi şartların sonucu olarak İran'ın başka bölgelerine benzemediğinden ekonomik durumu da İran'ın bütününe göre bir hayli farklıdır ve İran'da çay üretilen yegâne bölge burasıdır. Ta-

beristan'da pek çok âlim yetişmiştir. Taberî nisbesiyle meşhur olan bu âlimler arasında tarihçi ve müfessir Muhammed b. Cerîr et-Taberî, fakih Ebû't-Tayyib et-Taberî ve ünlü hekim Ali b. Rabben et-Taberî anılabilir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzürî, *Fütüh* (Fayda), s. 452, 480-489; İshâhî, *Mesâlik* (trc. Anonim, nşr. İrc Efsâr), Tahran 1367 hş., s. 172-174; *Hudûdü'l-âlem* (Sütûde), s. 144-146; Makdisî, *Ahşenü't-tekâsîm* (trc. Ali Nakî Münzevî), Tahran 1361 hş., II, 519-552; İbn İsfendiyâr, *Târîh-i Taberistân* (nşr. Abbas İkbâl), Tahran 1366 hş., I-II; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), IV, 14-18; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, X, 50, 550; ayrıca bk. İndeks; Müstevfî, *Nüzhetü'l-kulûb* (Strange), s. 159-162, 348, 366; Zahîrüddîn-i Mar'aşî, *Târîh-i Taberistân ve Rüyân ve Mâzenderân* (nşr. M. Hüseyin Tesbîhî), Tahran 1368/1989, tür. yer.; M. Hasan Han, *Târîh-i Taberistân: et-Tedvîn fi ahvâli cibâlî Şervîn* (nşr. Mitrâ Mihrâbâdî), Tahran 1373 hş., s. 116, 223-229, 252-265; G. le Strange, *The Lands of the Eastern Caliphate*, Cambridge 1905, s. 368-376; H. L. Rabino, *Mâzandarân and Astarâbâd*, London 1928, s. 35, 45-50, 53, 142-143; a.m.f., "Les dynasties du Mâzandarân", *JA* (1936), s. 397-474; a.m.f., "L'histoire du Mâzandarân", a.e. (1945), s. 211-243; (1948), s. 243-246; V. V. Barthold, *Tezkire-yi Coğrafyâ-yi Târîhî-yi İrân* (trc. Hamza Serdâver), Tahran 1372, s. 140-143, 235-244; Mitrâ Mihrâbâdî, *Târîh-i Silsile-yi Ziyârî*, Tahran 1374 hş., tür.yer.; Hasan Yaşaroğlu, *Taberistan Zeydileri* (doktora tezi, 1998), MÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü, s. 19-156; Cl. Huart, "Taberistân", *IA*, XI, 598-599; V. Minorovsky – [C. E. Bosworth], "Mâzandarân", *EP* (İng.), VI, 935-940; R. Vasmer – [C. E. Bosworth], "Mâzandarân", a.e., VI, 940-942.

OSMAN GAZİ ÖZGÜDENLİ

TABERİYE

(طبرية)

Filistin'de tarihi bir şehir.

Filistin'in kuzeydoğusunda Taberiye gölünün batı kıyısında deniz seviyesinin yaklaşık 200 m. altında kurulmuştur. Kudüs'e 161, Dimaşk'a 137 km. uzaklıktadır. Milâttan önce 20 yılı civarında Filistin bölgesinin Romalı hâkimi Herod Antipas tarafından tesis edilen şehre Roma İmparatoru Tiberios Konstantinos'a izâfeten Tiberias adı verilmiş ve bu ad Arapça'ya Taberiye şeklinde geçmiştir. Taberiye, Dimaşk-Kahire kervan yolu üzerinde bulunduğundan Roma döneminde stratejik bir konumdaydı. Şehirde bir saray inşa ettiren Herod buraya Galilee (Celîle) bölgesinden ve diğer yerlerden nüfus iskân etti. Milâttan sonra 70'te Kudüs'ün yakılmasının ardından birçok yahudi âlimi ve din adamının göç etmesi sonucu Taberiye bir ilim merkezi haline geldi. 150 yılı civarında Sanhedrin

denilen yahudi dinî mahkeme meclisinin buraya taşınmasıyla yahudiler açısından şehrin önemi arttı. Nitekim 400 yılı dolayında derlendiği kabul edilen Filistin Talimud'u buradaki yahudi din âimleri tarafından oluşturulmuştur.

Taberiye, müslümanların Filistin'e nüfuz ettikleri dönemde Şurâhbîl b. Hasene tarafından kuşatıldı ve bir süre sonra anlaşma yoluyla fethedildi, halkın şehirde kalmasına izin verildi (13/634). Eş'ar ve Lahm gibi Arap kabileleri fethin ardından şehre yerleştiler. Romalılar döneminden beri darphânesi bulunan şehirde 15 (636) yılından itibaren Hâlid b. Velîd dirhem darbetirmeye başladı. Bir ara isyan eden Taberiye halkını Amr b. Âs tekrar itaat altına aldı. Emevîler döneminde şehrin yakınlarında bir saray yapıldı. Bu dönemde Filistin şehirlerinde çıkan isyanlar esnasında Taberiye halkı da ayaklandı (744-745). Şehir 293'te (905-906) Karmatîler'in çıkardığı isyanlar ve ardından ele geçirilmesi sırasında tahrip edildi. Taberiye, Fâtımîler devrinde siyasî açıdan önem kazandı. Bu dönemde şehirde Şiîliğin yaygınlaştığı kaydedilmektedir. Ortaçağ coğrafyacıları ve seyyahları heron göl tarafı haric müstahkem surlarla çevrili olduğunu belirtir; şifalı kaplıca sularından, hamamlarından ve ortasındaki cuma camisiyle batısındaki Yasemin Mescidi'nden bahseder.

Nâvekiyye Türkmenleri 462 (1070) yılı civarında Kurlu Bey kumandasında Taberiye'ye yerleştiler. Kurlu Bey'in ölümünün ardından Türkmen Beyliği'nin başına geçen Atsiz b. Uvak'ın hâkimiyetine giren şehir I. Haçlı Seferi esnasında Haçlı işgal ve istilâsına mâruz kaldı. Haçlı işgali sırasında şehri ziyaret edip bir gece kalan Sem'ânî şehir hamamından övgüyle söz eder (*el-Ensâb*, VIII, 198). Dimaşk Atabegi Tuğtegin ve Musul Emiri Mevdûd b. Altuntegin kumandasındaki Selçuklu ordusu 11 Muharrem 507 (28 Haziran 1113) tarihinde Taberiye yakınlarında Haçlılar'la yaptığı savaşta 2000 Frank'ı öldürmek suretiyle büyük bir zafer kazandı ve zengin ganimetler ele geçirdi. Hatta Kudüs Kralı Baudouin'in de savaş sırasında esir alındığı, ancak tanınmamasından faydalanarak gizlice kaçıp kurtulduğu rivayet edilir (İbnü'l-Kalânîsî, s. 185; İbnü'l-Esir, X, 496). Taberiye savaşında Haçlılar ağır kayıplar verdikleri gibi daha sonra Selçuklular tarafından civardaki beldelere yapılan hücumlarla ekonomik açıdan da çökertildiler. Hittîn Savaşı'nın ardından Selâhaddin-i Eyyübî'nin fethettiği şehir (583/1187), Eyyübîler döneminde birbirleriyle mücadele eden Ey-

Taberiyeh gölü ve uzaktan şehrin görünüşü

yübî melikleri arasında el değiştirdi. 590'da (1194) Eyyübî Hükümdarı el-Melikü'l-Efdal Ali'nin, 626'da (1229) el-Melikü'l-Kâmil Muhammed'in eline geçti. 638 (1241) yılında Eyyübîler'in Dimaşk kolu hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Ebü'l-Hayş, rakipleri Eyyübî Hükümdarı el-Melikü's-Sâlih Eyyüb ve Kerek hâkimi el-Melikü'n-Nâsır Dâvûd'a karşı kendisine yardım etmeleri karşılığında Taberiyeh'i Haçlılar'a teslim ettiyse de 645'te (1247) Mısır hâkimi el-Melikü's-Sâlih Eyyüb'un Fahreddin İbn Hameveyh kumandasında gönderdiği ordu şehri geri almayı başardı. Ancak şehir Haçlı istilâsı sırasında tahrip edildi ve önemini kaybetti, Aynicâlût Savaşı'ndan sonra Memlûk hâkimiyetine girdi (658/1260) ve Safed nâibliğine bağlandı. İbn Battûta'nın kayıtlarından Taberiyeh'nin VIII. (XIV.) yüzyılda da harabe halinde olduğu anlaşılmaktadır (*er-Rihle*, s. 62).

1517 yılında diğer Filistin şehirleriyle birlikte Osmanlılar'ın eline geçen Taberiyeh XVII. yüzyılda Ma'noğlu II. Fahreddin döneminde tekrar önem kazandı. XVIII. yüzyıl başlarında Hicaz bölgesinden gelen Zeydân kabilesi buraya yerleşti. Daha sonra bir karışıklık devri geçiren ve önemini kaybeden şehir 1730'da bedevî bir Arap olan Sayda Valisi Zâhir el-Ömer ez-Zeydânî'ye verildi. Zâhir şehri müstahkem hale getirdi ve güvenliği sağladı. Bir kale ve günümüzde mevcut olan ulucamiyi yaptırdı. Taberiyeh XVIII. yüzyıl sonlarında bir süre Cezzâr Ahmed Paşa tarafından yönetildi. 1799'da Napolyon'un işgaline uğrayan şehir XIX. yüzyılda Akkâ'ya bağlandı. 1837 depreminde büyük zarar gördü. I. Dünya Savaşı'nın ardından İngiliz yönetimi altına girdi. 1920'den itibaren bölgeye iskân edilen yahudiler şehrin civarında yerleşim

birimleri kurdular. 1934'te sel baskınına uğrayan Taberiyeh yeniden inşa edildi. 1948 yılında Araplar ile yahudiler arasındaki çarpışmalarda eski şehir harap oldu. Bu tarihten sonra İsrail yönetimi altına giren şehrin nüfusu 1961'de 20.000 kadarken 2007 verilerine göre 40.000 civarına ulaştı. Ünlü yahudi filozofu İbn Meymûn (Maimonides) vasiyeti üzerine Taberiyeh'ye defnedilmiştir. 1843 tarihinde yenilenen Câmiu'l-cisr günümüzde müze olarak kullanılmaktadır. Taberiyeli âlimler Taberânî nisbesiyle anılır; bunların en meşhuru muhaddis Süleyman b. Ahmed et-Taberânî'dir.

BİBLİYOGRAFYA :

Belâzûrî, *Fütûh* (Fayda), s. 166-177; Taberî, *Târîh* (Ebü'l-Fazl), III, 443-444; İbnü'l-Kalânîsî, *Târîhu Dimaşk* (Amedroz), s. 183-186; Sem'ânî, *el-Ensâb*, VIII, 198-202; Yâkût, *Mu'cemü'l-büldân* (Cündî), IV, 19-22; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, I, 324; II, 431-432; V, 295; VII, 542; VIII, 590, 657, 661, 697, 699; IX, 231; X, 496, ayrıca bk. İndeks; Ebü Şâme el-Makdisî, *Kitâbü'r-Rauzateyn* (nşr. İbrâhim Zeybek), Beyrut 1418/1997, I-IV, bk. İndeks; İbn Battûta, *er-Rihle*, Beyrut, ts. (Dâru Sâdır), s. 62; G. le Strange, *Palestine under the Moslems*, Beirut, ts., s. 334-341; Mustafa Murâd ed-Debbâğ, *Bilâdü'nâ Filistin*, Beyrut 1974, VI/2, s. 260-356; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi*, I-III, bk. İndeks; A. S. Mermerci ed-Düminikî, *Büldâniyye Filistin el-'Arabiyye* (trc. M. Halil el-Bâşâ), Beyrut 1407/1987, s. 203-211; Ali Sevim, *Suriye ve Filistin Selçuklular Tarihi*, Ankara 1989, s. 52, 68, 72, 76, 220, 250, 251; Müsâ Semha, "Taberiyeh", *Mevsû'atü'l-müdüni'l-Filistinîyye*, Dimaşk 1990, s. 421-447; Abdülkerim Özyayın, *Sultan Muhammed Tapar Devri Selçuklu Tarihi (498-511/1105-1118)*, Ankara 2001, s. 118-123; Ramazan Şeşen, *Salahaddin'den Baybars'a Eyyübîler-Memlûklar (1193-1260)*, İstanbul 2007, s. 14, 24, 114, 173, 197, 199, 207, 214, 269; Fr. Buhl, "Taberiyeh", *IA*, XI, 599-601; M. Lavergne, "Tabariyya", *El²* (İng.), X, 18-19.

 CENGİZ TOMAR

TABERSÎ

(الطبرسي)

Ebû Ali Eminüddin (Eminü'l-İslâm) el-Fazl b. el-Hasen b. el-Fazl et-Tabersî (ö. 548/1154)

Döneminde İmâmiyye Şîasi'nin önde gelen müfessir, fakih ve âlimlerinden.

Büyük ihtimalle Taberistan'da, bazı rivayetlere göre ise Kâşân ve İsfahan arasında bir köy olup Arapça'ya Tabris şeklinde geçen Tefriş'te doğdu. 467 (1075) veya 470'te (1077) dünyaya geldiğini belirten nakiller yanında doksan yaşında öldüğü şeklindeki rivayetler dikkate alınarak 458 (1066) yılında doğduğu kabul edilebilir. Meşhed'de uzun süre kaldığından Meşhedî, ayrıca Radavî diye de bilinir. Sebzevârî'deki ikameti dolayısıyla Sebzevârî olarak da anılmakla birlikte en meşhur nisbesi Tabersî'dir, bu nisbe mutlak olarak kullanıldığına kendisi kastedilir. Ebü'l-Vefâ Abdülcebbâr b. Ali el-Mukrî er-Râzî, Ebü Ali b. Şeyh et-Tûsî, Muvaffakuddin Hüseyin b. Feth el-Vâiz el-Bekrâbâdî, Ebü Tâlib Muhammed b. Hüseyin el-Hüseynî ve Hasan b. Hüseyin b. Bâbeveyh el-Kummî gibi âlimlerin derslerine devam etti. Tahsilinden sonra bir süre Horasan'da hocalık yaptı. Başta oğlu Radiyyüddin olmak üzere Reşidüddin İbn Şehrâşûb et-Tabersî, Müntecebüddin el-Kummî, Kutbüddin er-Râvendî ve Burhâneddin Muhammed Ali el-Kazvîni gibi öğrenciler yetiştirdi. 523'te (1129) Meşhed'den ayrılarak Sebzevâr'a yerleşti ve eserlerinin çoğunu telif ettiği ömrünün son yirmi beş yılını burada geçirdi (*A'yânü's-Şîra*, VIII, 400). 548 (1154) yılının kurban bayramı gecesi Sebzevâr'da vefat eden Tabersî'nin naaşı Meşhed'e nakledilerek Katlgâh diye bilinen yerde, diğer bir rivayete göre ise İmam Ali er-Rizâ'nın abdest alıp guslettiği yerde defnedildi.

Eserleri. Tabersî'nin tefsir alanındaki çalışmaları önem taşıdığı kabul edilmekte, günümüz Şii dünyasında müfessirliğiyle öne çıkmaktadır. 1. *Mecma'u'l-beyân** *li-'ulûmi'l-Kur'ân* (*Mecma'u'l-beyân fi tefsiri'l-Kur'ân*). Eser üzerinde muhtelif ihtisâr çalışmaları yapılmış ve Farsça'ya tercüme edilmiştir. 1852'den itibaren gerçekleştirilen baskıları dışında Ahmed Ârif ez-Zeyn (Tahran 1322-1324), Muhammed Emin el-Âmilî (Beyrut 1377/1957), Seyyid Hâşim er-Resulî el-Mahallâtî (Kahire 1378/1958; Tahran 1379/1339 hş.), Seyyid Faz-